

УДК 373.31

О. Б. Шевельова,
викладач педагогіки

(КВНЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний коледж ім. Т.Г. Шевченка», м. Умань)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розкриті зміст та значення формування професійних компетенцій у майбутніх учителів початкових класів. Обґрунтовано необхідність впровадження технологічного та компетентнісного підходів до фахової підготовки сучасного вчителя в контексті особистісної орієнтації освітнього процесу вищої педагогічної школи України. Визначено головні умови наближення сучасної школи до стандартів європейського освітнього простору. Сформульовано мету фахової підготовки вчителя початкових класів, яка передбачає формування його професійної компетентності. Проаналізовано структуру педагогічної діяльності за різними компонентами, технології навчання у вищій школі. Обґрунтовані вимоги до професійної підготовки та розкрито модель формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у світлі зростаючих запитів суспільства.

Ключові слова: компетенція, технологія навчання, організаційні форми навчання, вчитель початкових класів, освітній процес.

Постановка проблеми. У контексті особистісної орієнтації освітнього процесу вища педагогічна школа України потребує впровадження технологічного та компетентнісного підходів, що нині викликані новими вимогами до якості підготовки сучасного вчителя. Тому перед національною системою освіти стоїть завдання – формування фахівців, здатних поєднувати у своїй діяльності фундаментальні теоретичні знання і практичну підготовку з постійно зростаючими запитами суспільства. Основні положення щодо національної освіти і ролі педагогічних кадрів знайшли відображення у законах України «Про освіту» [5], «Про вищу освіту» [3], Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти [4], внесення змін до яких адекватне вимогам часу. Сьогодні нагальним питанням є створення нової освітньої філософії, на фундаменті якої має бути сформована нова педагогіка, спрямована на виховання компетентної, відповідальної людини. Сучасна педагогічна наука має сприяти формуванню компетентної особистості, забезпечити повноцінний фізичний, інтелектуальний та духовний розвиток. Саме тому підготовка педагога з новим типом мислення – це вклад у майбутнє держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуючі проблеми щодо компетентизації освіти досліджуються понад півстоліття як у Європі, так і, в останні роки на теренах нашої держави. Модернізація змісту освіти на основі формування ключових компетентностей молоді викладені у працях сучасних науковців Н. Козакова [1], С. Литвиненко, О. Овчарук, О. Савченко, Г. Черненко [7] та інших. Разом з тим окремі питання, які стосуються професійної підготовки майбутніх учителів залишаються в центрі уваги та потребують глибокого дослідження в рамках забезпечення їх готовності до реалізації компетентнісного підходу у навчальному процесі.

Метою статті є розкриття змісту вимог до професійної підготовки майбутніх учителів у світлі інтеграції національної освіти до загальноєвропейського освітнього простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка вчителів з новим типом мислення повинно забезпечити різнобічний розвиток студента, як особистості і найвищої цінності суспільства. А тому держава повинна «плекатися» особистість учителя, бо «вчитель» – це викладач, вихователь, наставник, котрий володіє незаперечним авторитетом у молоді.

Гуманістична і гуманітарна природа вчительської праці, її різнобічність вимагає формування майбутнього педагога не як предметника, а як людину культури, яка має значний особистий виховний вплив. Слідом за К.Д. Ушинським чимало знаменитих педагогів повторювали думку: «Особистість може виховати тише особистість». Не будемо і ми про це забувати у наш стрімкий техногенний час. Щоб гідно прийняти виклик XXI століття, освіта повинна бути випереджальною, тобто спрямованою на вирішення проблем нового століття, розвиток творчих здібностей вихованців, формування у них проектної культури, нових способів мислення та дії. Українська педагогіка від К.Д.Ушинського до В.О.Сухомлинського вибудована на ідеї, що школа творить державу, а держава починається з любові до дитини й високої місії вчителя. Школа майбутнього – це школа творчості. Для наближення сучасної школи до стандартів європейського освітнього простору необхідні:

- перетворення навчання на освіту як засіб надання новим поколінням професійної компетентності та гарантування їхнього успіху на ринку праці;
- врахування того, що новими акцентами сучасності стають пошук та інновації, освіта вчителів як лідерів, активне громадянство;
- професіоналізація змісту освіти, осучаснення засобів і методів навчання молоді;

- розвиток якісної освіти має відбуватися через розвиток менеджменту освіти та через якісне забезпечення (нові нормативи, комфортні умови, оснащення, постійно діючі тренінги, довіра школі тощо);
- перетворення системи освіти на засіб надання високорівневих професійних дипломів усім представникам молодого покоління;
- розвиток усіх рівнів освіти, особлива увага надається проблемі формування в молоді виробничої компетентності – реалізація знань, умінь та навичок, необхідних для успішної життєдіяльності в умовах глобалізованого світу;
- інтернаціоналізація освіти, обмін групами учнівської молоді для навчання в освітніх системах інших країн.

Метою фахової підготовки має бути формування професійної компетентності вчителя початкових класів. Професійна компетентність учителя – це: властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності; єдність теоретичної й практичної готовності педагога до професійної діяльності; здатність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, що виникають у професійній діяльності.

Характеризуючи структуру професійної компетентності вчителя, українські дослідники звертаються до змісту педагогічної діяльності (рис. 1).

Рис. 1. Структура педагогічної діяльності вчителя

На відміну від традиційної освіти, орієнтованої на засвоєння знань, компетентнісне навчання спрямоване на набуття, окрім знань, умінь і навичок, іще й досвіду практичної діяльності з метою вдосконалення професійно і соціально значимих компетентностей.

Основними організаційними формами навчання у професійній освіті є лекція, практичне (семінарське) заняття, самостійна робота педагогів, навчальний проект, педагогічна практика та науково-дослідницька робота. Ці форми навчання мають різні цілі й можливості щодо формування та вдосконалення певних компонентів професійної компетентності вчителя.

Очевидно, що під час лекції здійснюється вплив лише на гносеологічний компонент, оскільки таким чином формуються й удосконалюються професійні знання. Практичне заняття має дещо ширші можливості впливу не тільки на гносеологічний, а й на праксеологічний (знання, вміння і досвід професійної діяльності) та аксіологічний (досвід емоційно-ціннісного ставлення до своєї професії, до себе, учнів, суспільства загалом) компоненти.

У сучасному освітньому процесі особливо акцентується увага на самостійну навчальну роботу, тому що під час самостійної роботи педагог не лише набуває професійні знання та вміння – в нього формується емоційно-ціннісне ставлення до предмета діяльності.

Вплив на всі компоненти професійної компетентності здійснюється під час виконання навчального проекту: педагоги здобувають нові знання, причому ці знання вже мають особистісний сенс; вони є основою для набуття та вдосконалення професійних умінь, які реалізуються під час створення проекту. Навчальний проект являє собою продукт власної діяльності учасника, тому він значною мірою впливає на набуття ним досвіду емоційно-ціннісного ставлення до своєї професії, до себе, до учнів, до суспільства. Разом з тим, якість формування окремих компонентів професійної компетентності значною мірою залежить від педагогічних технологій, які застосовуються на кожному з етапів навчання. Таким чином, в умовах переходу до компетентнішої моделі навчання особливої актуальності набуває визначення технологій навчання педагогів, орієнтованих на компетентнісний підхід. Проаналізувавши технології проблемного, проектного, інтерактивного навчання, можна узагальнити, що вони поєднуються у технології контекстного навчання. Технології навчання у вищій школі, орієнтовані на компетентнісний підхід: контекстне навчання; проблемне навчання; проектна технологія; інтерактивне навчання, зокрема ситуаційне; інформаційні технології.

Компетентнісна модель учителя початкових класів: ієрархічна система компетентностей та компетенцій, яка має бути сформована у випускника педагогічного ВНЗ, що складається із загальнофахових (базових), предметних і методичних (спеціальних) елементів; динаміка їх набуття через опанування базових та спеціальних навчальних дисциплін; рівні набуття вчителями професійної компетентності.

Початкова ланка освіти має охоплювати ієрархічну систему компетентностей та компетенцій, їх сформованість є обов'язковою для випускника педагогічного вишу: загальнофахові (базові), предметні й методичні (спеціальні).

Компетентнісна модель є основою для розроблення компетентісно орієнтованих програм курсів фахових дисциплін, в яких мають бути визначені компетентності та компетенції, що є базою для опанування даної дисципліни, а також компетентності й компетенції, які вдосконалюються, та ті, що формуються в процесі її вивчення. Таким чином, ми розглянули складові моделі формування професійної компетентності в майбутнього вчителя, яка містить цільовий, змістовий, організаційний, технологічний та результативний блоки й реалізує визначені нами педагогічні умови на всіх етапах підготовки фахівців.

Реалізація моделі формування професійної компетентності вчителя початкових класів у процесі фахової підготовки можна відобразити у вигляді динамічної моделі, яка включає: змістовий компонент (компоненти професійної компетентності); організаційний компонент (організаційні форми навчання); технологічний компонент (технології навчання); результативний компонент.

Під час лекцій та практичних занять відбувається власне навчальна діяльність слухачів. Стимулювання пізнавальної активності слухачів забезпечує проблемна лекція. З огляду на варіативність навчально-методичних комплектів із певних предметів для загальноосвітньої школи, на Існування різних освітніх систем (традиційне, розвивальне навчання тощо), викладач не може й не повинен пропонувати слухачеві розгляд лише одного з підходів, він має здійснити їх порівняльний аналіз. Кульмінацією лекції є постановка проблемного питання: який із підходів є найбільш доцільним для розв'язання певного педагогічного завдання? Педагог має самостійно визначитись із власною позицією; викладач заохочує слухачів до формулювання власних оцінних суджень. Задля розв'язання проблемного завдання слухач повинен опанувати зміст лекції, вивчити додаткову літературу, виконати завдання для самостійної роботи, серед яких є завдання на зіставлення, порівняльний аналіз, і нарешті, визначитись із власною позицією щодо підходів, які є найбільш доцільними. Завдання для самостійної роботи можуть містити вимогу проілюструвати обраний підхід на конкретних прикладах: в ході ознайомлення учнів із новим матеріалом, під час роботи над окремою вправою тощо. Таким чином, обравши доцільний, на їхню думку, методичний підхід, навчившись його реалізовувати в ході розв'язання навчально-методичних завдань, студенти готові до обговорення отриманих результатів на практичному занятті.

Під час практичного заняття слухачеві надається можливість обґрунтувати обрану позицію, він має нагоду проілюструвати її на прикладі фрагментів уроків або етапів роботи над окремими видами завдань. Відстоювання обраної позиції передбачає дискусію, в якій опонентами є товариші по групі та викладач. Таким чином, слухачі не відтворюють уже кимось (викладачем, автором підручника чи посібника) надані знання, а презентують знання, здобуті власними зусиллями шляхом аналізу лекційних матеріалів і додаткової літератури, через виконання завдань для самостійної роботи, що вимагали від них порівняння різних методичних підходів, ілюстрування методики роботи на окремому етапі уроку або над певним завданням відповідно до обраного підходу. За таких умов формується предметний контекст професійної діяльності. Метою практичного заняття є формування й удосконалення методичних умінь та мінімального досвіду майбутньої професійної діяльності.

Провідним видом діяльності слухачів має бути квазіпрофесійна, яка передбачає відтворення в аудиторних умовах умов і динаміки реального уроку, стосунків і дій задіяних у ньому людей. Найбільш яскрава форма квазіпрофесійної діяльності — імітаційна, рольова гра, а також розв'язування методичних та ситуаційних завдань. У такий спосіб формується не лише предметний, а й соціальний контекст майбутньої професійної діяльності.

Удосконалення засвоєних методичних знань та вмінь, набуття досвіду дослідницької, проектної діяльності, мінімального досвіду професійної діяльності відбувається під час створення навчального проекту, який передбачає самостійну (групову) роботу педагогів над проблемно представленим змістом. Тут реалізується навчально-професійна діяльність, у якій контекст змісту навчання ніби зливається з професійною діяльністю. Слухачі, з одного боку, залишаються у ролі тих, хто навчається, а з іншого — виступають у творчій позиції — реально створюють нові для них продукти. Ця діяльність мотивує слухачів до самостійного пошуку нових знань з метою їх подальшого практичного застосування.

Висновки. Отже, сьогодні багато науковців і педагогів усього світу працюють над тим, щоб удосконалити професійну підготовку майбутніх учителів і посилити роль учителя в суспільстві. Одним із важливих чинників цього є визначення вимог до майбутніх вчителів, до їх професійної підготовки, яка повинна бути орієнтована на багатогранну майбутню професійну діяльність. Професійна підготовка майбутніх учителів повинна мати на меті не тільки засвоєння студентами сучасних знань із загальнопрофесійних і фахових дисциплін, виховання високоосвіченої, культурної, гармонійно розвиненої особистості, а й пропагувати ідеї інклюзивної освіти, здоров'язберігаючого та ціложиттєвого навчання, освіти в інтересах сталого розвитку, компетентнісного підходу, демократії, створення єдиної зони європейської освіти, толерантності.

Професійна компетентність формується як результат розвитку професійних якостей особистості: пам'яті, логічного мислення, рефлексії, організованості, акуратності і пунктуальності, емоційної стійкості, уваги, допитливості, рішучості, комунікабельності. Розвиток цих основних якостей у поєднанні зі стійкою системою моральних цінностей слугує основою формування компонентів, необхідних для будь-якої спеціальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Козакова Н.Б. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів [Електронний ресурс] / Н.Б. Козакова. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31210/
2. Олефіренко Надія. Особливості підготовки сучасного вчителя початкової школи [Електронний ресурс] / Олефіренко Надія. – Режим доступу: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/sektsiia-4/3587-osoblyvosti-pidhotovky-suchasnoho-vchytelya-pochatkovoyi-shkoly>
3. Про вищу освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Про затвердження галузевої концепції розвитку неперервної педагогічної освіти [Електронний ресурс]: наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2013 р. № 1176. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/
5. Про освіту [Електронний ресурс]: Закон України від 23.05.1991 р. № 1060-XII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
6. Тивонюк Ілона. Професійна компетентність учителя – необхідна умова вдосконалення його педагогічної діяльності / Ілона Тивонюк // Проблеми підготовки сучасного вчителя: Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / Ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та інші. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2010. – Випуск 1. – С. 150-154.
7. Черненко Г.М. Інноваційні підходи у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи [Електронний ресурс] / Г.М. Черненко // Журнал науковий огляд. – 2016. – № 3 (24). – Режим доступу: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/816/965>

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Kozakova N.B. Realizatsiia kompetentnisnogo pidkhodu v navchanni molodshykh shkoliariv [Elektronnyi resurs] / N.B. Kozakova. – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/31210/
2. Olefirenko Nadiia. Osoblyvosti pidhotovky suchasnoho vchytelia pochatkovoї shkoly [Elektronnyi resurs] / Olefirenko Nadiia. – Rezhym dostupu: <http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/3-mizhnarodna-internet-konferentsiia-2015/sektsiia-4/3587-osoblyvosti-pidhotovky-suchasnoho-vchytelya-pochatkovoyi-shkoly>
3. Pro vyshchu osvitu [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 r. # 1556-VII. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Pro zatverdzhennia haluzevoi kontseptsii rozvytku nepererвної pedahohichnoi osvity [Elektronnyi resurs]: nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 14.08.2013 r. # 1176. – Rezhym dostupu: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816/
5. Pro osvitu [Elektronnyi resurs]: Zakon Ukrainy vid 23.05.1991 r. # 1060-XII. – Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>
6. Tyvoniuk Ilona. Profesiina kompetentnist uchytelia – neobkhidna umova vdoskonalennia yoho pedahohichnoi diialnosti / Ilona Tyvoniuk // Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia: Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho

derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny / Red. kol.: Pobirchenko N.S. (hol. red.) ta inshi. – Uman: PP Zhovtyi O.O., 2010. – Vypusk 1. – S. 150-154.

7. Chernenko H.M. Innovatsiini pidkhody u profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv pochatkovoї shkoly [Elektronnyi resurs] / H.M. Chernenko // Zhurnal naukovyi ohliad. – 2016. – # 3 (24). – Rezhym dostupu: <http://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/viewFile/816/965>

Шевельова А. Б. Совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей начальных классов

В статье раскрыты содержание и значение формирования профессиональных компетенций у будущих учителей начальных классов. Обоснована необходимость внедрения технологического и компетентностного подходов к профессиональной подготовке современного учителя в контексте личностной ориентации образовательного процесса высшей педагогической школы Украины. Определены главные условия приближения современной школы к стандартам европейского образовательного пространства. Сформулированы цель профессиональной подготовки учителя начальных классов, которая предусматривает формирование его профессиональной компетентности. Проанализирована структура педагогической деятельности по разным компонентам, технологии обучения в высшей школе. Обоснованные требования к профессиональной подготовке и раскрыта модель формирования профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов в свете растущих запросов общества.

Ключевые слова: *компетенция, технология обучения, организационные формы обучения, учитель начальных классов, образовательный процесс.*

Sheveliova O. B. Improvement Of Future Elementary School Teachers' Professional Training

The article deals with the content and importance of forming future primary school teachers' professional competence. The necessity of using technological and competence-based approaches to the professional training of teachers in the context of student-centered educational process in higher pedagogical schools of Ukraine is proved. The author identifies the major conditions of the modern school aimed at approaching the standards of European educational space. A key objective of training primary school teachers is developing their professional competence. The structure of pedagogical activity with its various components and learning technologies in higher education are analyzed. Requirements for training are justified and the model of developing future primary school teachers' professional competence due to society growing needs is revealed.

Keywords: *competency, training technology, organizational forms of training, primary school teacher, educational process.*